

Любов Пена,
*кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника,
e-mail: liubov.pena@pnu.edu.ua*

ТЕКСТИ ПРО УКРАЇНСЬКУ ВИШИВКУ ЯК ДИДАКТИЧНИЙ МАТЕРІАЛ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ МОВИ

Ключові слова: українська вишивка, вишиванка, українська мова, дидактичний матеріал, вивчення мови.

Вивчення мови, як і будь-якої іншої навчальної дисципліни, супроводжується виконанням різнотипних вправ і завдань. Адже, як стверджував найвідоміший із давньоримських педагогів Квінтіліан, «практика без теорії цінніша, ніж теорія без практики». Ілюстративним матеріалом можуть слугувати різностильові, різножанрові й різнотематичні тексти, які, крім власне навчального спрямування, повинні характеризуватися виховною здатністю, бути художньо довершеними і сприяти формуванню естетичного смаку. Потужним навчально-виховним та пізнавальним потенціалом, на наше переконання, наділені тексти про українську вишивку. Найкоротшими репрезентантами серед них є зразки народної творчості: прислів'я та приказки (Не лілуйся, дівонько, рушники вишивати – буде чим гостей шанувати; Хата без рушників, що оселя без дітей), багатовікові спостереження народу, відображені в лаконічних висловлюваннях (Якщо дощ намочив перший раз одягнену сорочку – на багатство; Якщо сорочку прогризли миші – в ногах буде слабкість), побажання (Хай стелиться вам доля рушниками). Розмаїтий ілюстративний матеріал містить художня література як класична, так і сучасна. Напр.: Вставши раненько, Ромен прибрався у вишивану сорочку, в новий жупан (І.Нечуй-Левицький); Материне шлюбне вбрання – біла сорочка, вишита великими червоними квітами, вишита шовкова спідниця, теж у квітку – все так хороше пахло добром (О.Довженко) тощо. Усім відомі поезії, у яких оспівано українську вишивку – рушник, сорочку. Зокрема, покладені на музику «Пісня про рушник» А.Малишка,

«Два кольори» Д.Павличка, які знає чи не кожен українець. Назвемо також вірш В.Симоненка «Вишивальниці»: «Вигаптуй на небо райдугу-доріжку, / Простели до сонця вишивку-маніжку, / Щоб по тій доріжці з лебедями-снами / Плавати по щастя білими човнами». Матеріалом для засвоєння різних тем із мови може слугувати і поезія Петра Сингаївського «Вишиванка»: «Ми своїми вправними руками / Вишивали рушничок для мами, / Щоб на свято маму привітати, / Нашу радість їй подарувати. / Є на ньому півники святкові, / Є на ньому квіти малинові, / Щоб на свято маму привітати, / Нашу радість їй подарувати. / Синя нитка – птиці прилітають. / А червона – квіти зацвітають, / Щоб на свято маму привітати, / Нашу радість їй подарувати. / Листя вишиваємо ласкаве, / Щоб на свято маму привітати, / Нашу радість їй подарувати». Як дидактичний матеріал під час вивчення української мови можна використати поетичний текст Вадима Крищенка «Вишивала мама»: «Мама вишила мені / Квітами сорочку. / Квіти гарні, весняні: / – На, вдягай, синочку! / В нитці – сонце золоте, / Пелюстки багряні, / Ласка мамина цвіте / В тому вишиванні. / Вишиваночку візьму, / Швидко одягнуся, / Підійду і обніму / Я свою матусю».

В українському фольклорі є чимало легенд та переказів про появу вишитої сорочки, виникнення багатьох її різновидів (напр., борщівські сорочки). Їх об'єднує спільний мотив: основне призначення вишиття – це його сакральна функція, захист від лихого ока, хвороби чи іншої біди. Тексти таких народних перлин також можна творчо використовувати під час вивчення української мови як дидактичний матеріал для засвоєння найрізноманітніших тем у закладах освіти різних рівнів.

Вивченню мови й водночас ознайомленню з культурою нашого народу, його традиціями і звичаями, споконвічними віруваннями й поглядами на життя сприятимуть тексти про типи й техніки вишивання, регіональні особливості української вишивки, специфіку вишитого одягу тощо. Наведемо кілька рекомендованих текстів: 1) «Таємницю життя приховує в собі і квітка лілії. В легендах квітка лілії – то символ дівочих чарів, чистоти та цноти. Вишита квітка

лілії допоможе розгадати таємницю тих чарів. Якщо пильно придивитися до контурів геометричного узору, то вимальовуються силуети двох пташок – знаку любові та парування. Крім квітки, невід’ємною частиною орнаменту є листок і пуп’янок, що складають нерозривну композицію триєдності. У ній закладено народження, розвиток та безперервність життя. В орнаменті лілію неодмінно доповнює знак, що нагадує собою хрест. Він – магічний, тому й благословляє пару на утворення сім’ї» [1, с.18]; 2) «Пишні ружі рясно розквітли на сорочках і рушниках багатьох областей України. Мотив ружі вважається не дуже давнім, а деякі дослідники твердять, що зображення цієї квітки було запозичене, ба навіть бездумно перенесене з банальних фабричних зразків. Та чи насправді це так? Ружа – улюблена квітка українців, її дбайливо плекали під вікнами хати, адже квітка ця нагадує Сонце. Промовте слово «ружа», і ви знайдете в ньому древню назву Сонця – Ра. А може, воно означає вогненну кров, бо староукраїнська назва крові – руда. Узори з ружами уклалися за законами рослинного орнаменту, що означало безперервний сонячний рух з вічним оновленням. А на наступному візерунку троянди укладені в систему геометричного узору. Це не просто квіти – це квіти-зорі, що уособлюють уявлення народу про Всесвіт як систему. Ви, певне, помітили, що зорі з’єднані ланцюжками. Це також свідчить про непорушний закон об’єднаного космосу» [1, с. 23]; 3) «Особливо багаті на символіку птахів рушники Середньої Наддніпрянщини. Різні птахи виспівують на них, залежно від того, з якої нагоди вишито рушник. Соловей і зозуля полюбляють дівочі рушники; вони сумують, якщо їх вишили непарно, але... все ще попереду. Бо «соловей щебече, собі пару кличе». А про зозулю співають: «До Петра зозулі кувать, кувать. До осені дівці да гулять, гулять». Цих пташок найчастішце вишивають на гілці калини, що символізує продовження роду. Пави – птахи дуже поважні, бо завжди розсідаються на весільних рушниках і здебільшого мають над собою Боже благословення – вінець чи вінок... Не забуваймо, що пава – це жар-птиця, що несе в собі сонячну енергію розвитку, тому вона птах сімейного щастя. Недаремно ж дівчата Полтавщини у

весільний вінок влітали пір'я павича. Шлюбну пару символізують соколи, голуби, півні. Характерною ознакою весільного рушника є розташування птахів один до одного голівками. Вони або тримають у дзьобику ягідку калини, або сидять в основі дерева, символу нової сім'ї. З великою любов'ю наш народ ставиться до ластівки – вірної супутниці людської оселі. Ця пташечка завжди несе добру звістку» [1, с. 41]. Подібні тексти містяться в мистецьких альбомах та збірках, присвячених вишивці. Їх можна брати в готовому вигляді, а також на їхній основі створювати власні, враховуючи відповідні теми, які вивчаються, а також вікові особливості тих, для кого вони призначені.

Тексти про українську вишивку як дидактичний матеріал можна використовувати для вивчення найрізноманітніших тем усіх розділів мовознавства: фонетики, лексикології, морфеміки та словотвору, морфології, синтаксису й пунктуації. Вони також можуть бути основою для переказів та диктантів різних видів.

Вважаємо доречними й корисними завдання щодо створення власних текстів учнями чи студентами. Напр., під час вивчення теми «Однорідні члени речення та узагальнювальні слова при них» пропонуємо написати висловлювання на одну з тем: «Вишивка в моїй родині», «Що я знаю про українську вишивку», «Моя перша вишиванка» і под. З метою перевірки засвоєння знань із теми «Розділові знаки при прямій мові (діалозі)» рекомендуємо створити усну чи письмову розмову «Чим для мене є вишиванка?», «Українська вишивка: традиційне і сучасне», «Джинси і вишиванка: доцільність чи несмак», «Яким буде мій весільний рушник?» тощо. Подібні завдання сприятимуть не тільки засвоєнню певних знань, а й розвиватимуть логічне та креативне мислення, комунікативні навички, уміння толерантно відстоювати власну думку.

Адаптовані тексти про вишивку можуть стати потужним народознавчим джерелом під час вивчення української мови як іноземної.

Література

1. Знаки (155 стародавніх українських вишивок). Альбом. Київ: Бібліотечка журналу «Соняшник», 1992. 72 с.

Пена Л.І. Тексти про українську вишивку як дидактичний матеріал під час вивчення мови. *Україно моя вишивана: етно-культурний та виховний потенціал української вишиванки*. Збірник тез II Міжнародної онлайн-конференції, присвяченої Всесвітньому дню вишиванки (20 травня 2021 р.). Київ : Педагогічна думка, 2021. С. 85-87.